

ÚJ CSALÁDJOGUNK ALAPELVEI

Több mint tíz éve immár, hogy életbe lépett családjogi kódexünk, az 1952. évi IV. törvény. E jelentős jogszabály-alkotásunk rendelkezései nagyjában általánosan ismertek, hiszen nincs az országnak olyan polgára — nemre, korra és foglalkozásra való tekintet nélkül —, akinek mindennapi életébe valamiképpen irányítólag bele ne szólnának. A család rendjének normái ui. az emberek legfontosabb vérségi és társadalmi kapcsolatait jelentő háromfajta viszonyt szabályozzák: a házasságot, azaz a férfi és a nő egyező akaratán alapuló viszonyt, a leszármazás biológiai tényén alapuló, a szülő és a gyermek közötti viszonyt, és azokat a társadalmi viszonyokat, amelyek a közvetlen családi környezet pótlására vannak hivatva a családi gyámolításra szoruló, de a természetes családi kapcsolatot nélkülöző személyek esetében (örökbefogadás, gyámság). Mindezek a kapcsolatok egyházjogi szabályozás alá is esnek. Már emiatt is különös érdeklődéssel fogadtuk neves jogtudósunk, *Nizsalovszky* Endre akadémikus: *A család jogi rendjének alapjai* című könyvét, amelyet az Akadémiai Kiadó a közelmúltban jelentetett meg. A szerző a műben széles történeti, gazdasági és társadalmi alapokon mutatja be a házasság és a család intézményének hazánkban végbement alakulását és várható továbbfejlődésének útját.

Nizsalovszky hat alapelvet határoz meg, mint amelyek a szocialista családjogot jellemzik. Az első „a nők és a házasságon kívül született gyermekek minden hátrányos megkülönböztetésének megszüntetése, vagyis a férj és a feleség, a közös gyermek irányában az apa és az anya, továbbá a házasságból és a nem házasságból született gyermekek teljes egyenjogúságának megvalósítása”.

A nők helyzetét vizsgálva a különböző korokban, arra a megállapításra jut a szerző, hogy az a kapitalista rendre épült kizsákmányoló társadalomban a kizsákmányoltak helyzetéhez igazodott. A nők családon belüli hátrányos helyzetének megszüntetését a női nemnek a szocialista társadalomban bekövetkezett egyenjogúsítása hozta magával. Miként a mi családjogi törvényünk kimondja, „a házastársaknak a házaseset ügyeiben egyenlő jogaik és kötelességeik vannak” (23. §), „a házastársak lakásukat egyetértve választják meg” (25. §) „a gyermek viselheti akár atyjának, akár anyjának családi nevét” (42. §), „a szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják” (72. §), „a nő, mint feleség, megtarthatja saját családi nevét” (26. §).

Kifejti ezzel kapcsolatban Nizsalovszky, hogy a kereszténység a feleséget csak egyes vonatkozásokban emelte a férjjel egyenlő jogállásúvá. A kereszténnyé vált római birodalomban a feleség és a rabszolga jogállását már nem állíthatjuk párhuzamba, de a keresztény tanítás szerint a házasságban mégis a férj a fő (*caput*). Szent Pál apostol arra inti a feleségeket, hogy mint urának engedelmeskedjék a férjének. Helyeslően idézi azonban a szerző *John Stuart Mill*-t is, aki ezt azzal magyarázza, hogy nem az apostolra tartozott és a kereszténység terjesztésével sem fért volna össze, hogy azon nyomban a fennálló törvények ellen forduljanak.

A mai keresztény gondolkodás mindenesetre más, mint az elmúlt hosszú századoké. XXIII. János pápa a „*Pacem in terris*” kezdetű enciklikájában a korunkat jellemző három fő kérdés egyikének nyíltan és ha-

tározottan a nők problémáját említi föl. „A nők ugyanis — jelenti ki a pápa —, mivel napjainkban mindinkább tudatában vannak emberi méltóságuknak, nem tűrik el, hogy élettelen tárgynak vagy eszköznek tartásák őket, sőt mindinkább követelik, hogy az emberi személyhez méltó jogok és kötelezettségek őket is megillessék mind az otthon falai közt, mind az államban.”

Második alapelve a szocialista családjognak: „A házassági kötelék felbonthatóságának elvi elismerése a társadalmi feladatuk betöltésére alkalmatlanná és a házasságok számára elviselhetetlenné vált formális kötelékek kiküszöbölése céljából és avégből, hogy mindkét félnek módja legyen a társadalom alapsejtjeül alkalmas új kötelékek létesítésére. A felbonthatóság ily értelmű elismerése mellett a házasság és a család szilárdságának védelme és a szilárdság fokozása.” Az új családjogi törvényünkkel hatályon kívül helyezett Házassági törvényünk (1894: XXXI. tv.), mint ismeretes, a házasság felbonthatatlanságának elvi alapján állt, ezt az elvet azonban áttörte a gyakorlat, úgy, hogy érdemleges változás e téren aligha történt.

Kitér itt a szerző a Szovjetunió családjogi fejlődésére is, amely fegyelemre méltó folyamatot tükröz. Kezdetben a *Bebel*-féle elgondolást kívánták megvalósítani, amelyet a hirhadt „egy pohár víz elmélet” érzékeltet. Ennek tulajdonítható, hogy az 1918. és az 1926. évi családi törvénykönyvek a férfi és a nő, a szülő és a gyermek közötti kapcsolatoknak, a házasság és a család intézményének fellazulását mozdították elő. Holott *Lenin* elítélte a bebeli elveket és azon az állásponton volt, hogy a szerelem nem „egyéni” dolog; ahhoz kettő kell és egy harmadik, mert új élet keletkezhet, utóbbi pedig már társadalmi érdeket érint, közösség iránti köteleiséget jelent. A szerelem felszabadítása sem nem új, sem nem kommunista — mondotta *Lenin*. A nemi élet zabolátlansága polgári jelenség, hanyatlás jele a proletariátus pedig felfelé ívelő osztály. Az ilyen osztályban az önuralom és az önfegyelem — nem rabszolgaság a szerelemben sem. *Lenin* helyes meglátásai érvényesültek azóta a Szovjetunió családjogának 1944-ben végrehajtott reformjában, amely a család megszilárdítására irányul. Az új szovjet családjog csak az illetékes állami anyakönyvvezető előtt kötött házasságot tekinti érvényes köteléknek, amelyet alapos ok alapján csakis a bíróság bonthat fel. A reform óta csakis a törvényes házasság biztosít a születendő gyermek részére mindkét szülő irányában teljes hatályú családi kapcsolatot. A szovjet jogfejlődés így a családot ismét a társadalom alapsejtjének nyilvánítja, s annak szilárdságát éppen ezért jogi intézkedésekkel is szolgálni kívánja.

Mi katolikusok a katolikus szempontból is érvényesen megkötött házasságot felbonthatatlannak tekintjük. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a hatályon kívül helyezett polgári házassági törvény sem biztosította jobban a házasságok szilárdságát, mint a felbonthatóság elvi alapján álló új családjogi törvényünk.

Ennek harmadik alapelve a házasságok függetlensége és egyenjogúsága. *Nizsalovszky* ezt ekként fogalmazta meg: „Az egyenjogú házasságok mentesek minden olyan egymás irányában egyenlően ható személyi, gazdasági és társadalmi korlátozás alól is, amely nem folyik a házasság lényegéből: a házastársak életközösségéből és nem nélkülözhetetlen a házasság szilárdságának követelménye szempontjából.” Nincsenek új családjogunkban olyan, a nőt hátrányosan megkülönböztető tilalmak, amelyek a régi magyar jogban nagyszámmal akadtak. Ilyen volt például a nő foglalkozásvállalásának a férj beleegyezésétől való függővé tétele, a nő társa-

dalmi életének a férj irányítása alá helyezése. Bíróági joggyakorlatunk gyakran élt azzal a megállapítással, hogy bizonyos szórakozási lehetőségek a férj és a feleség részéről nem azonos mértékben kelthetnek kétséget a házastársi hűséget illetően.

Negyedik alapelv: „A szülő és gyermek közötti viszonyból és általában a családi viszonyokból minden hatalmi jelleg kiküszöbölése annak a részéről, akit a család körében a jog bizonyos feladatok betöltésére tett hivatottá.” Mint Nizsalovszky előadja, a polgári jogelmélet a családjogi hatalom gyakorlását a családjogi hatalom alá tartozók érdekében teljesítendő kötelezettségnek is tekintette. Még a nők hátrányos megkülönböztetésére vonatkozó törvényes intézkedések nagyrészt is azzal indokolták meg, hogy a megkülönböztetés a nők érdekét szolgálja. Holott nem vitás, hogy a családjogi hatalom elsősorban a hatalmat gyakorló érdekét szolgálta. Így például a gyermek vagyonából származó jövedelemfelesleget a vagyont kezelő szülőnek juttatta, anyagi előnyöket biztosított a gyámi hatalom gyakorlójának és jogot adott a szülőnek arra, hogy a gyermek munkaerejét a maga kereső foglalkozása körében bizonyos mértékben felhasználja.

Ötödik alapelvként emeli ki Nizsalovszky, hogy a család nem számít többé társadalmi gazdasági egységnek. S hozzáteszi: „E jellegének felszámolásával és a gazdasági érdekeknek, mint családi kapcsolatokat keletkeztető motívumnak háttérbe szorításával megvalósul az igazi, tiszta családi szemlélet.” Köztudomású, hogy a tőkés gazdasági rendben a társadalom alapját képező család egyszerre termelési, háztartási és nevelési közösség. A család létalapját a családtagok tulajdonában álló mezőgazdasági vagy ipari termelőüzem alkotja, a családfői hatalmat gyakorló férj egyben e gazdálkodó közösség vezetője is. A szocialista társadalomban azonban, éppen a tulajdoni formák átalakulása következtében, a család gazdasági szempontból megszűnt termelési egység lenni és csupán fogyasztási közösséggé vált.

Megjegyezhetjük, hogy a család életében jelentkező gazdasági változás nemcsak azt idézte elő, hogy a házassági kötelek létesítésében jobban érvényesülhet az igazi, anyagi szemponttól mentes családi szemlélet, de döntő hatást gyakorolt a jogfejlődésre is. Meggyorsította azt a már a polgári társadalom jogterületén megindult folyamatot, amely a családjognak a polgári jogtól való elkülönülését, önálló jog-ággá alakulását eredményezte. A családjognak ezt az önállósulását tanúsítja Nizsalovszky professzor mostani könyve is.

A szocialista családjog hatodik alapelvének mondja Nizsalovszky a család rendjének minden faji, származási és hasonló megkülönböztetésétől független felépítését. Ennek az alapelvnek az érvényesülése a szocialista társadalomban magától értetődő. A polgári társadalomban viszont nem mindenütt és nem mindig követték ezt az elvet. Példaként elég említenünk az 1935. szeptember 5-i törvényt a német vér és német becsület védelméről, vagy a faji szemlélet magyarországi érvényesülésére mutató 1941. évi XV. törvényt.

A kifejezetten szocialista jellegű alapelveken kívül családjogunkban olyan elvek is érvényesülnek, amelyek a polgári államok családjogában is megtalálhatók. Ez természetes is, hiszen a család és a házasság nemcsak társadalmi, hanem természeti viszony is, és ennek a természeti viszonynak megítélésével kapcsolatos nézetek a gazdasági és társadalmi rendtől függetlenül is érvényesülnek. A családjogi alapelvek e második csoportjába az alábbiakat sorolja a szerző:

„Ugyanaz a személy csak egy, a más nemhez tartozó személlyel állhat érvényes házasságnak elismert kapcsolatban.” Az európai kultúrnépek a monogámiának ezt az elvét már a római rabszolgatársadalomtól kezdve magukévá tették. A gyakorlatban azonban egy ideig ez az elv csak abban az értelemben érvényesült, hogy valakinek csak egy, a jog által elismert házastársa lehetett, és nem olyan értelemben, hogy más személyhez fűződő — bár házasságnak nem tekintett — kapcsolata sem állhatott fent. Nem tekinthető azonban kivételnek a középkori Európában sem az a jelenség, hogy ugyanazon személynek több, egyformán házastársi jogokat gyakorló felesége lehetett. *Tagányi* Károly például *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről* című könyvében megemlíti, hogy hazánkban Bereg vármegye még 1664-ben is szükségesnek tartotta a saját területére szöloán a két vagy többnejűséget megtiltani.

Magától értetődik, hogy a monogámia elvének olyan teljes megvalósulását, hogy a házasság minden esetben egy élettársal az egész életen át fenntartott kizárólagos kapcsolattá váljék, semmiféle társadalom sem tudja jogi eszközökkel megvalósítani. Amire tehát a szocialista társadalom törekedhet, hogy a kizárólag személyes vonzalmon alapuló, a gazdasági körülményektől nem befolyásolt házasságok minél nagyobb számban váljanak valóságos monogámiává. S nyilván hozzáfűzhetjük, hogy ezt a célkitűzést is csak elősegítheti egyházunk vallás erköcsi nevelése.

Kifejezésre jut továbbá új családjogunkban a párválasztás szabadsága. A párválasztás szabadságának intézményes korlátozása, illetőleg kizárása először abban az időben észlelhető, amikor a nő a vele rendelkező szülő kezében voltaképpen adásvétel tárgya. Keletkeztek azonban a párválasztás szabadságának olyan korlátozásai is a tőkés társadalmi rendekben, melyek mindkét nemmel szemben érvényesültek, illetve még ma is érvényesülnek. Ilyen az, hogy a vagyoni érdekek szolgálatában gátolják meg a személyes vonzalmaknak megfelelő élettárs választását.

A középkori keresztény felfogás szerint a személyes vonzalom, a kölcsönös szerelem, amely a férfi és a nő kapcsolatának erköcsi mértékét is jelenti, a házasságkötési szándék és a házasság konzumálása — minden a házasulókon kívül álló személy közreműködése nélkül — felbonthatatlan házassághoz vezetett. A tridenti zsinat rendelkezései, melyek bevezették a nyilvános, ünnepélyes és szabad házasságkötést, gyakorlatilag már korlátozóan hatottak a párválasztásra. Most a szocialista állam joga — mint Nizsalovszky rámutat — azzal mozdítja elő a párválasztás szabadságát, hogy a legszükségesebbre csökkenti a házassági akadályok körét és egyszerűsíti a házasságkötés formáit. Ezt a szabadságot nem korlátozza az sem, hogy a kiskorúak házasságát gyámhatósági engedélyhez köti, mert a gyámhatóságnak éppen az a feladata, hogy a szilárd házasság alapjául alkalmas személyes vonzalom mindkét fél oldalán való meglétét vizsgálja, éppen a koránál fogva tapasztalatlan kiskorú érdekében. A tapasztalat szerint ugyanis a felbontott házasságok jelentős részét a fiatal korban meg gondolatlanul kötött házasságok teszik, mert a fiatal ember sokszor nem tudja megkülönböztetni az érzelmek rövid időre való fellángolását a tartós házaseset igazi alapját alkotó, a kölcsönös megbecsülést is magában foglaló személyes vonzalomtól. S minden bizonnyal komoly megfontolást érdemel a szerzőnek az a javaslata, hogy célszerű lenne bizonyos 18 éven felüli, esetleg 21 éves életkorig a házasságkötést gyámhatósági vagy más megfelelő ellenőrzés alá venni, legalábbis akként, hogy az engedély megtagadása a házasság megkötését bizonyos próbaidőre elhalasztaná.

Kimondja új családjogunk, hogy az eltartásra szoruló személyek eltartásáról elsősorban az erre képes legközelebbi családtagok kötelesek gondoskodni. A tartási kötelezettség egyike a család rendjéhez kapcsolódó vagyoni tartalmú jogviszonyoknak, amelyek a családjogi viszonyok eltérő jellegét társadalmunkban igen szemléltetően mutatják — fejt ki ezzel kapcsolatban Nizsalovszky. Két lényeges eltérés észlelhető a megszűnt jogban érvényesülő hasonló tárgyú nézetekkel szemben. Az egyik, hogy szűkebb a rokonok köre és az állam szociális gondoskodása következtében könnyebb a tartási kötelezettség teljesítése. A másik, hogy megszünt a tartási kötelezettségnek az öröklési rendhez kapcsolása. A szocialista jog a társadalomban uralkodó nézetek szerint meglévő társadalmi kötelezettséget a polgári megoldásnál szélesebb körben alakítja jogi kötelezettséggé.

Családjogi törvényünk úgy rendelkezik végül, hogy a család rendje — amennyiben jogi szabályozásban részesül — kizárólag az állami jogalkotásnak és bíraskodásnak van alávetve, vallási szertartásoknak, egyházi szabályoknak és egyházi szervektől eredő döntéseknek jogi jelentősége nincsen. Büntetendő cselekménynek minősül a lelkészek az egyházi házasságnál való közreműködése, mielőtt a házasulók a házasságnak az anyakönyvvezető előtt való megkötését igazolták volna. Nem büntetendő azonban ez a cselekmény, ha az egyházi szertartás az egyik félnek közeli halállal fenyegető esetében történt. Ez az utóbbi rendelkezés tehát, amely a hívők lelkiismereti szabadságának tiszteletben tartását mutatja, megadja tehát a lehetőséget arra, hogy a hívők az egyházi szempontból esetleges rendezetlen családi állapotukat haláluk előtt a házasság szentségével törvényesítsék.

Mindent összevéve tehát, ha összehasonlítjuk új Családjogi Kódexünket a hatályon kívül helyezett polgári Házassági törvény rendelkezéseivel bizvást megállapíthatjuk, hogy a szentségi házasságban élők a szocialista családjog keretén belül is teljes mértékben megvalósíthatják a keresztény család eszményét.

Nizsalovszky Endre közel félezer oldalas művének nagy érdeme, hogy nemcsak a jogász-világnak szól, de sok mondanivalója van mindazok számára, akiknek hivatásuk, hogy embertársaiknak ügyes-bajos dolgaikban közvetlenül segítségére legyenek.

TÉRDREÁLLOK ...

Térdre állok
Arcom hajlatára
Öntsд ki Isten
A magány színeit

Füstté szálljon a beszéd
A tűz lobogjon magasra
Tépve törzsét üvöltjön a fa
S virágjait hívd magadra
És sebesen mint a káprázat
Álljon eléd e füzére: Én.

Es gyökereimet mélyebbre
süllyeszttem alá
hol föld nem éri

illat, hang nem akad
És mélyen magam alatt
kristályok tükrei közt
bámulom alakomat.

S fent, hol a rügyezés
s a suhogás tornyai
állok csillagaidban
Ég testem
Bennem hárfáid ragyognak
s magos oltárainon
lobogó bokraid felnyílnak.

Makó Imre